

ga kralja Ostoje teritorialno povezan z Astorejo. Avtor je obdelal vse vidike življenja na tem področju. Obdelal je politična vprašanja, utrjevanje in obrambo, organizacijo svetne oblasti, razdelitev zemlje, gospodarsko življenje, poljedelstvo, živinorejo, vinogradništvo, odnos med gospodarji zemlje in težaki, obveznosti težakov in kolonov itd. Vsa ta vprašanja je podkrepil z obsežnimi izvlečki iz arhivskega gradiva.

V posebni razpravi nas seznanja s knezi iz župe Konavle, ki so jih volili iz vrst plemstva. V zvezi s tem prikaže organizacijo knežje službe na tem področju. V prilogi je dodan spisek knezov od 1420 do 1808. leta. V kratkem članku opiše upor kmetov v dubrovniški Župi leta 1515. Sprašujem se, ali je slovenski kmečki upor leta 1515 imel svoj odmev tudi v Dubrovniku? Na koncu zbornika je objavljena razprava o agrarnih odnosih na otoku Mljetu v času ukinitve Dubrovniške republike. Napisana je na podlagi poročila benediktinca Don Placida Guske, bivšega priorja samostana sv. Marije na otoku Mljetu. Poročilo je objavljeno v originalu (v italijanskem jeziku).

Vsi, ki smo poznali dr. Zdravka Šundrico in delali z njim, se zahvaljujemo Zavodu za povijesne znanosti HAZU, da je z izdajanjem knjige *Tajna kutija Dubrovačkog arhiva, I. dio* z njegovimi razpravami in študijami, dal posmrtno priznanje njemu kot znanstveniku, arhivarju in Človeku. Realizirana je želja mnogih njegovih prijateljev, da se njegova bogata dediščina približa širši znanstveni publiki. Šele ko bo zbrana celotna bibliografija del Zdravka Šundrice, bo možno ugotoviti njegov prispevek k arhivski in zgodovinski stroki. Nikdar pa ne bo možno ugotoviti, koliko njegovega dela, pomoči in nasvetov je vtkanih v različne izdaje dubrovniških virov, disertacij in številnih publikacij, ki so jih objavili raziskovalci Dubrovniškega arhiva.

I g n a c i j V o j e

Marija Mogorović Crljenko, Nepoznati svijet istarskih žena. Položaj i uloga žene u istarskim komunalnim društvima: primjer Novigrada u 15. i 16. stoljeću. Zagreb : Srednja Evropa, 2006. 205 strani.

Čprav se je raziskovanje življenja žensk v srednjem veku v zadnjih treh desetletjih močno razširilo in poživilo dosežanje vedenje o srednjem veku, je žal hrvaško zgodovinoisje (podobno kot slovensko) temu toku bolj slabo sledilo.

V zadnjih desetih letih se je stanje na Hrvaškem nekoliko izboljšalo, a kljub temu je še vedno moč čutiti velik primanjkljaj na področju ženske zgodovine, da se o ženski v srednjem veku sploh ne govori. Glede na to, da pri proučevanju zgodovine vsakdana, mentalitete in demografije ne moremo brez zgodovine žensk, je ta problematika tudi v hrvaškem zgodovinoisju vedno pogostejše zastopana. Zahvaljujoč prvenstveno Zdenki Janeković Römer, kakor tudi Slavici Stojan in Zrinki Nikolić, so problemi, ki so vezani na položaj in vlogo ženske v družini in družbi (osebni odnosi znotraj zakonske zveze, vloga matere, položaj otrok ženskega spola, poslovna sposobnost ženske, odnos ženske in javnosti, zloraba žensk, posilstva, zvodništva, detomori, kraje in podobno), še najbolj obdelani za področje Dubrovnika oziroma Dalmacije. Omeniti gre tudi Marijo Karbić, ki se je v svojih delih posvetila ženski v Slavoniji.

Za razliko od Dalmacije sta položaj in delovanje ženske na istrskem področju v srednjem in zgodnjem novem veku še vedno zelo veliki neznanki. Do sedaj se je v hrvaškem zgodovinoisju pozornost posvečala samo »poroki na istrski način«, to se pravi »poroki na način brata in sestre«. To tematiko je še najboljše obdelal Lujo Margetić. S položajem in z vlogo ženske v istrskih mestih sta se v zadnjem času ukvarjali tudi Darja Mihelić in spodaj podpisana, a predvsem na podlagi statutarnih odredb.

Zato je knjiga Marije Mogorović Crljenko, ki je v bistvu njena predelana magistrska naloga, še kako dobrodošla, saj poskuša osvetliti še neobdelana in nezastavljena vprašanja o položaju žensk v istrskih komunalnih društvih v 15. in 16. stoletju, pri čemer je poudarek na Novigradu in njegovi okolici. Avtorico je zanimalo, kakšen je bil položaj ženske znotraj zakonske zveze in družine, kakšna je bila njena vloga v gospodarskem življenju, seksualnosti in materinstvu ter v kakšni meri se je ženska pojavljala na robu družbe, kot prostitutka, zvodnica in kriminalka. Odgovore na postavljena vprašanja je avtorica iskala v še neobjavljenih spisih (1492-1797) načelnika novigradske komune, ki jih hrani Državni arhiv v Pazinu. Pri tem se je omejila le na tiste do leta 1600. Med spisi je moč najti zapiske o civilnih in kazenskih procesih, tu in tam kakšno oporoko ter odločitve o skrbništvu. Pozornost sta ji pritegnila tudi dva popisa prebivalstva. Poleg teh spisov je Marija Mogorović Crljenko pregledala še dve neobjavljeni

krstni knjigi, in sicer za župnijo Novigrad (1591-1632) in župnijo Labin (1536-1583). Od objavljenih virov pa je uporabila notarsko knjigo buzetskega notarja Martina Sotolića (1492-1517) in statute istrskih mest: Buj, Buzeta, Dvigrada, Grožnjana, Izole, Labina, Motovuna, Novigrada, Oprtalja, Pirana, Poreča, Pulja, Rovinja, Trsta, Umaga in Vodnjana. Za primerjavo se je dotaknila tudi objavljenih dalmatinskih statutov Dubrovnika, Splita, Šibenika, Trogirja in Zadra.

Knjiga je v grobem razdeljena na dva dela. Avtorica se v prvi polovici knjige ukvarja s položajem in z vlogo ženske v družini, medtem ko nas druga polovica popelje v svet ženske v družbi. V prvem delu je govor o premoženjskih odnosih znotraj zakonske zveze, ki so bili v prvi vrsti regulirani na podlagi »poroke na istrski način«, o osebnih odnosih med zakoncema in o ženski kot materi oziroma hčerki. O tem, kakšna je bila gospodarska vloga ženske in kakšna je bila njena vloga v javnem življenju, pa nam spregovori drugi del knjige.

Najpogostejši način sklepanja zakonske zveze v Istri je bil nedvomno »poroka na istrski način« (poznali so še slovanski in beneški način), ki jo ne gre razumeti kot nek specifičen lokalni ritual, temveč bolj kot nekakšno predporočno pogodbo. Ta institucija je namreč v veliki meri vplivala na sam položaj ženske v družini in družbi. V gospodarskem smislu je bila zveza enakovrednih partnerjev, saj je priznavala doprinos ženske k skupnem gospodinjstvu. Zahvaljujoč »poroki na istrski način« je bila ženska v Istri načeloma v boljšem položaju od ženske v Dalmaciji oziroma Italiji. Istrska ženska po moževi smrti ni bila odvisna od dobre volje moževih sorodnikov, saj ji je že po zakonu pripadala polovica moževih dobrin. S tem pa tudi njuna hiša in nihče je iz nje ni mogel nagnati. Je že res, da je ženska v Istri lahko poslovala le z moževim soglasjem, vendar tudi on ni mogel brez ženinega. Žena se ni mogla zadolžiti brez moževe soglasnosti, vendar ji tudi moževih dolgov ni bilo potrebno vrniti. Lahko je sama napisala oporoko, v kateri je lahko po svoji lastni volji razdelila svojo lastnino.

O osebnih odnosih med možem in ženo je zelo težko govoriti, kajti virov, ki bi nam pomagali pोकati v njuno spalnico, nimamo. Na medsebojne odnose so prav gotovo vplivali mnogi dejavniki (izbor zakonskega partnerja, starost, s katero so se ljudje poročali, pogoji, v katerih sta zakonca živela). Znano je, da v srednjem veku izbira zakonskega partnerja ni bila stvar bodočih zakoncev, temveč njihovih staršev, bolje rečeno njenega očeta. Kolikšna ljubezen je, če sploh je, obstajala med zakoncema, je težko oceniti. Avtorica knjige sklepa, da je ljubezen ali vsaj medsebojno spoštovanje med možem in ženo obstajalo. Po njenem mnenju o ljubezni in želji po poroki najbolje pričajo dogovorjene ugrabitve. Domneve o medsebojni ljubezni potrdi tudi na podlagi oporok, v katerih sta mož oziroma žena pogostokrat obvezala svoje otroke na poslušnost preživelemu staršu. Svojeega soproga oziroma soprogo pa sta imenovala za skrbnika otrok, koristnika dobrin in izvršitelja oporoke.

O starosti, ki je bila primerna za poroko, nam govorijo le statuti. Za zakonodajalca je bilo dekle za poroko primerno s svojimi dvanajstimi oziroma štirinajstimi leti, medtem ko se je fant smel poročiti z dopolnjenimi štirinajstimi oziroma petnajstimi leti. Za področje Istre zaenkrat še ne obstajajo demografske raziskave, ki bi nam pokazale, kdaj so mladoporočenci stopali v zakonski stan, kakšna je bila starostna razlika med njimi in v kakšni meri je ta razlika vplivala na njihove medsebojne odnose. Za 15. in 16. stoletje je zaradi pomanjkanja virov to skorajda nemogoče ustanoviti. Zaradi tega je Marija Mogorović Crljenko posegla po raziskavah, ki so bile narejene za področje Dalmacije in Italije v nekoliko kasnejših obdobjih, in prišla do zaključka, da se poroke v Istri niso sklepale tako zgodaj, kot je zapisano v statutih. Po njenem mnenju so bila dekleta ob poroki res mlajša od fantov, a v zakonski stan so mladoporočenci stopili šele, ko so bili zmožni sami preživljati družino.

Na medsebojne odnose med možem in ženo so verjetno vplivali tudi pogoji, v katerih sta zakonca živela. V virih, ki jih je avtorica proučevala, so se v največji meri pojavljali ljudje iz nižjega sloja in kmetje. Njihove hiše praviloma niso bile velike. To so bile nadstropne hiše, v katerih je bilo pritličje rezervirano za delavnico, klet, hlev in podobno. V nadstropju pa so bili prostori, v katerih se je živelo. Lahko so bili enosobni ali dvosobni. Zakonca sta svojo zakonsko intimo najpogosteje delila z drugimi člani gospodinjstva, v prvi vrsti seveda z otroki. Družine niso imele veliko otrok, kar ne pomeni, da so število rojstev načrtovali ali uporabljali kontracepcijo (katero so seveda poznali), temveč najverjetneje govorili o veliki stopnji smrtnosti.

Prva in edina naloga vsake poročene ženske je bila zagotovitev potomcev. Zaradi tega je bila vloga ženske kot matere zelo pomembna. Otroci se v virih največkrat pojavijo v zvezi s spori glede razdelitve premoženja in pri dodelitvi njihovega skrbnika. Formalno so bili otroci ženskega in moškega spola izenačeni, saj so v primeru dedovanja brez oporoke dedovali vsi enake deleže. A v primeru, ko je bila

napisana oporoka, so posamezni otroci lahko dobili več oziroma manj, kar je lahko povzročilo spore med dediči. Osirotili otroci niso bile prepuščeni sami sebi, temveč so dobili skrbnika. Največkrat je to postal preživeli starš. Tudi mati je lahko postala skrbnica svojih mladoletnih otrok, a le v primeru, če je ostala vdova. Kljub skrbništvu ni mogla sama odločati o pomembnejših vprašanjih, ampak je morala za to dobiti tudi dovoljenje moških sorodnikov. V trenutku pa, ko se je znova poročila, so skrbništvo nad njenimi otroci prevzeli moževi sorodniki.

V pregledanih virih se je avtorica srečevala v največji meri z ženskami iz nižjega sloja in s kmeticami. Ženske iz teh slojev so bile zadolžena predvsem za gospodinjska opravila, kot so: pranje tkanin in zelenjave, delo na polju in v vinogradu, nabava hrane in pijače, skrb o perutnini in nošenje žita v mlin. Poleg tega so se ženske ukvarjale tudi s trgovino in z obrtjo. Delale so kot pekarice, prodajalke moke, kruha, mleka, masla, olja, zelenjave in sadje, žita, fižola, soli, vina, kože, kot krčmarice in ribiči. Ženske so skrbele tudi za siromašne, mnoge med njimi pa so bile zaposlene kot služabnice. Ukvarjale so se z medicino, še posebej so delovale kot babice. One so pomagale ženskam pri porodu in v primeru smrtne nevarnosti so bile one tiste, ki so morale krstiti novorojenčka. Prav tako pa so bile izredno pomembne kot priče v primeru detomora. Čeprav so nekatere ženske že za časa moževega življenja aktivno delale in sodelovale pri poslovanju, je večina od njih poslovni svet spoznala šele v času vdovstva. In to ne samo zato, ker sedaj niso bile več pod moškim nadzorom, ampak so bile kot vdove velikokrat prisiljene poslovati, če so sploh hotele preživeti sebe in otroke. Avtorica se v sklepnih poglavjih še posebej ukvarja z ženskami, ki so se znašle na samem robu družbe. To se pravi s prešušnicami, konkubinami, prostitutkami, z zvodnicami, detomorilkami in žrtvami nasilja oziroma ugrabitev. Prav tako se dotakne tudi nasilja med samimi ženskami, kraj, žalitev in kletvic.

Marija Mogorović Crljenko je hotela s svojo knjigo na oder potisniti »nevidne ženske«, katere so bile v istrskem vsakdanu 15. in 16. stoletja še kako prisotne. Imele so svoje družinske vloge (kot matere, sestre in hčerke) in bile aktivne tudi v poslovnem svetu. Ženske, ki so se podobno kot moški srečevale z vsakdanjimi življenjskimi izzivi, so prav tako skušale najti svoje mesto v času in družbi, v kateri so živele in v kateri so jih imeli za bolj krhke in slabotnejše od moških. Kljub temu, da je večina njihovih želj, misli in občutkov zaradi pomanjkanja virov še vedno skritih, so nekatere njihove besede, postopki, hotenja in delovanja uspeli privreti na površino.

Knjiga je vsekakor velik doprinos k zgodovini ženske v srednjem in zgodnjem novem veku. Glede na to, da obravnava Istro je zanimiva tudi za slovenskega bralca in zgodovinarja. A pri branju knjige kljub vsemu nekaj zbode. Tvegano je namreč delati zaključke o medsebojni ljubezni zakoncev na podlagi dejstva, da sta v oporoki eden drugemu nekaj zapustila. Oziroma, da sta v oporoki obvezala otroke, da morajo skrbeti za preživelega starša. Mnogi statuti so namreč zahtevali od otrok, da so skrbeli za ostarele in onemogle starše. Neka oblika ljubezni je med zakoncema vsekakor obstajala. Razpravljati in dokazovati, da so ljubezen v srednjem veku poznali, je nesmiselno. Statuti so predvidevali kazni za izdelavo ljubezenskih napitkov, s katerimi so ljudje najverjetneje želeli pridobiti naklonjenost določene osebe, bodisi ženske bodisi moškega.

Prav tako je vprašljivo, če so se fantje in dekleta v 15. in 16. stoletju poročali enako stari kot oni v 17. in 18. stoletju. Oziroma, če je bilo tako v Dubrovniku, je potem moralo biti tako tudi v Istri. Če vemo, da je »poroka na istrski način« veljala samo na področju Istre in da je bil način poročanja (s tem tudi položaj ženske) v Dalmaciji povsem drugačen, zakaj potem tudi starost mladoporočencev ne bi bila za področje Istre drugačna od tiste v Dubrovniku oziroma Dalmaciji?

M o j c a K o v a č i č

M a r k o K a m b i č, *Recepcija rimskega dednega prava na Slovenskem s posebnim ozirom na dedni red Karla VI.* Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2007. 256 strani in priloge.

V začetku letošnjega leta, sicer še z letnico izida 2007, je knjižne police znanstvenih in strokovnih krogov obogatilo temeljno pravnozgodovinsko delo, kakršnega dandanašnji ne more pogrešati noben moderen nacionalni prostor: pregled recepcije rimskega dednega prava na Slovenskem. Staro željo in še neizpolnjeno nalogo pravnozgodovinske stroke je uresničil Marko Kambič, docent in predavatelj rimskega